

ДРАГОСЛАВ ИЛИЋ: „МИТА ЦЕНИЋ“
„Рад“, Београд 1960.

Један од савременика и сарадника Светозара Марковића, који је после Марковићеве смрти наставио свим снагама да шири идеје социјализма у Србији и све до краја 80-тих година прошлог века практично ради на организовању радничког покрета у овој земљи, био је неуморни револуционар Мита Ценић, новинар и политички радник. Иако је више од једне деценије држао у својим рукама све нити неоформљеног социјалистичког покрета у Србији, неуморно радећи да му да организовану форму и удахне дух и идејне ставове свога учитеља Марковића, личност Мита Ценића углавном је све до појаве ове публикације остала непозната широкој јавности. Зато је појава монографије Драгослава Илића, коју је у едицији „Ликови револуционара“ објавило, пре извесног времена, Издавачко предузеће „Рад“, утолико значајнија.

У овој монографији Мита Ценић је први пут сагледан као значајан социјалистички борац Србије. Његова личност тесно је везана за борбу радних људи онога времена у Србији, времена које је у себи носило много друштвених проблема. Па ипак, у читавом оном превирању када се у Србији стварају буржоаске малограђанске партије и када су многи следбеници Светозара Марковића издали његово дело и идеје, Мита Ценић је остао доследан и начелан у ставовима, остао је једини вођ радничке класе која се тек стварала.

Писати о Ценићу који до сада није проучаван нити као револуционар практичар нити као политички мислилац и изванредно плодан новинар, било је врло тешко, али и деликатно. Аутор монографије морао је да почне тако рећи из основа. Пошао је од историјских извора који су се делимично сачували, а који бацају више светлости на Ценићев лик и његову револуционарну делатност. Расветлити улогу Мите Ценића у периоду од 1883. па до његове смрти било је врло тешко и због тога што је овај неуморни борац за социјализам дуже времена провео у тамницама, прво у Француској а затим у Србији. Отуда је сасвим природно што је аутор у писању ове монографије узео за основ Ценићев аутобиографски рад „Испод земље или моја тамновања“.

Вршећи анализу изворног материјала Илић нам је пружио низ занимљивих података о борбеном путу Мите Ценића, о његовој сталној акцији. Указао је на прилично обимну публицистичко-новинарску делатност овог социјалисте, који се истински и непоколебљиво свим бићем борио за права младе радничке класе у Србији и стално покушавао да од ње створи једну јединствену социјалистичку снагу — Социјалистичку партију Србије. Динамичан и неуморан Ценићев дух може се пратити кроз низ акција у којима је он учествовао, кроз безброј чланака који су изашли из његовог пера. Лично је уређивао и издавао ли-

стове „Радник“, „Борба“, „Истина“, часопис „Час“, а сарађивао је и у другим новинама, увек им дајући социјалистички тон и карактер.

Знатан део књиге Илић је посветио односима између Ценића и радикала, те малограђанске буржоаске партије која је у свом почетку пред народним масама иступила тобоже као странка политичких убеђења и политичких схватања Светозара Марковића. Међутим, маску лажног социјализма Радикалне партије озбиљно је поцепао Ценић кроз врло одлучну полемику са др Лазом Пачуом, једним од теоретичара радикала. Но Ценић није само са Пачуом водио полемике о карактеру радикалне партије; сукобљавао се он са читавом странком и њеним идејним вођством. И захваљујући тој његовој борби широке народне масе су постепено схватиле да радикали постају издајници начела и идејно стремљења Светозара Марковића и претварају се у буржоаску партију са изразито малограђанским концепцијама којој је био циљ да помоћу сељачких маса дође на власт.

У одељку ове књиге под насловом „Организатор социјалистичке партије“ Илић је пружио масу чињеница које дају слику о Ценићу као борцу који је практично радио на стварању социјалистичке партије и радничких удружења не само у Београду већ и по унутрашњости Србије. Интересантан је у том погледу и пројекат *Статута и програма Партије*, који је недавно објављен, а за који се верује да потиче из пера Мите Ценића. У свему, кад се анализира лик овог револуционара да се уочи да је он имао доста сјајних мисли, али и доста конфузности и нејасних ставова у идејним питањима. Међутим, и поред тога, он је до краја живота остао поштен и борбен, заступајући интересе радника на начин који је сам изабрао и спроводио. Та борба Мите Ценића умногоме је зависила од општих услова друштвено-економског развитка ондашње Србије, а посебно од услова под којима се стварала радничка класа у Србији.

Треба напоменути да поједини периоди Ценићевог живота ипак нису довољно расветљени или, на жалост, нису уопште ни дотакнути ни у овој монографији. Тако, на пример, у књизи се ништа не каже о Ценићевом боравку у Русији. Камо је ишао ради студија и где се по свој прилици упознао са стваралаштвом Шевченка, о којему је касније и писао. Исто тако чини нам се да је аутор могао нешто више рећи и о Ценићевој делатности у Земуну где се такође живо бавио социјалистичком пропагандом, затим о његовој улози у социјалистичкој групи Светозара Марковића која се створила почетком 70-тих година прошлог века, утицају Париске комуне на његове револуционарне ставове итд. Има у књизи и неколико фактографских грешака, односно боље речено омашки које су се поткрале можда више непажњом него ауторовим непознавањем чињеница. (Полемика између Ценића и Драгише Станојевића се одвијала око 1886, а не око „Радника“, који је излазио 1881.) Па ипак, ови недостаци, а

них ће вероватно са даљим истраживањем Ћенићевог дела још бити, не умањује толико вредност ове књиге колико потврђују сложеност питања са којима се аутор сретао у свом раду вршећи један пионирски посао. Писана више у публицистичко-новинарском него у стилу строге историјске расправе, књига се са занимљивошћу чита.

М. Дашић

ЋУРИЋ ХАЈРУДИН, ПРИЛОЗИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКОЈ ИСТОРИЈИ XIX ВИЈЕКА.

Сарајево 1960. Грађа, књига VIII. Одјелење историско-филолошких наука, књига 4. Научно Друштво НР Босне и Херцеговине

Међу студијама и чланцима које је Хајрудин Ћурић објавио у горе поменутих „Прилозима“ заслужују засебну пажњу управо они који наполе обрађују и проблематику црногорске историје у XIX ст., тј. међусобне турско-црногорске односе поменутог раздобља. На ту проблематику се односе два објављена рада и то „Преписка Али-паше Ризванбеговића с аустријским властима у Далмацији“ и „Прилози историји црногорско-турских односа пред крај турске владавине у Босни и Херцеговини“.

У првом реду објављује аутор коденонденцију Али-паше Ризванбеговића с тадашњим гувернером Далмације. Јулиенбергом и другим аустријским службеним круговима у Далмацији. У тим писмима се Али-паша врло често обазире и на прилике и односе турско-црногорске, износећи мјестимично врло занимљиве податке о устанку у Кривошијама године 1839. Осим тога, Али-паша врло детаљно анализира будући свој састанак с Петром Петровићем II Његошом, договорен ради рјешавања међусобних односа, који су управо тада ступили у нову фазу. Тај састанак је, као што је познато, уследио године 1842, након сукоба који су избили исте године на Грахову. Али-паша у писму писаном 10. VIII 1842. грофу Јулиенбергу наводи да ће се ускоро састати с „... владиком Црногорским на Комфину дубровачкоме то јест на брат од плоче. Зато по дужности јављамо и вашем пријатељству, и јесте умољени да даде вашу наредбу Гдну заловједнику од околиша дубровачког капетан(у) од Чиркула да нам буде пријателски комоод на вишечерчено место од плоче и да нам буде каква кућа прилисна на брат оли место за наше пандуре неби могла бити састанак без икакве смедње и без лазарета. „Састанак је након неког времена био одржан, па је на њем углављено примирје на које се онда поново позива Али-паша писмом писаним 24. IX 1843 которском заповједнику у коме истиче да су владика и он уговорили“ вјечсни мир и распушћали војску. “